

**O‘ZBEK LATIFALARIDA SIYOSIY MUAMMOLARGA OID
ELEMENTLAR**

Ziyayeva Kamolaxon Ziyaiddinovna
Andijon davlat universiteti, o‘qituvchi
999071577

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada hazillar borasida turli fikr-mulohazalar yuritgan olimlarning qarashlari tayanib, latifalarning siyosiy mazmundagilari misol tariqasida tanlab olingan. Bu kabi mavzudagi latifalar turli muammolarga qaratilgan bo‘lib, yuqori va quyi qatlam orasidagi munosabatlar muolaja tasvirlanadi va muammolar muolaja qilinadi. Markaziy Osiyo davlatlari latifalarida to‘qima obrazlar yordamida yumor hosil bo‘ladi. Maqolada siyosiy mazmunga ega latifalarning kulgu effektini beruvchi jihatlari lingvopragmatik nuqtayi nazardan tahlil qilingan

Kalit so‘zlar. Latifa, hazil, stereotiplar, tanqid, to‘qima obrazlar, Afandi latifalari, kinoya, satira.

ELEMENTS OF POLITICAL PROBLEMS IN UZBEKISTAN JOKE

Ziyayeva Kamolakhon Ziyaiddinovna
Andijan State University, teacher
999071577

ABSTRACT. In this article, based on the views of scholars who have expressed different opinions on jokes, jokes with political content are selected as examples. Jokes on such topics are aimed at various problems, the relationship between the upper and lower classes is described and problems are addressed. Humor is created in jokes from Central Asian countries with the help of woven images. The article analyzes the aspects of jokes with political content that give a laughing effect from a linguopragmatic point of view

Keywords. Joke, humor, stereotypes, criticism, woven images, Afandi jokes, irony, satire

Latifa xalq og‘zaki ijodining eng ommabop va ta’sirchan janrlaridan biri bo‘lib, u jamiyatdagi ijtimoiy, madaniy va siyosiy jarayonlarni aks ettirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. O‘zbek latifalari ko‘pincha kulgi orqali chuqur ma’nolarni ifodalab, mavjud muammolarni tanqidiy yoritadi. Ayniqsa, siyosiy mazmundagi latifalar jamiyatdagi boshqaruv, adolat, korrupsiya va ijtimoiy tengsizlik kabi masalalarni o‘ziga xos badiiy shaklda ochib beradi. Siyosiy mazmundagi hazil va latifalarni o‘rganish turli ilmiy yo‘nalishlar kesishgan nuqtada shakllangan bo‘lib, bu

borada bir qator yirik olimlar muhim nazariy qarashlarni ilgari surgan. Ushbu tadqiqotlar hazilning nafaqat kulgi vositasi, balki jamiyatdagi siyosiy jarayonlarni aks ettiruvchi va tanqid qiluvchi muhim kommunikativ fenomen ekanini ko'rsatadi.

Avvalo, psixoanalitik yondashuv asoschisi Sigmund Frud hazilni inson ongidagi yashirin fikr va bosimlarning ifodasi sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, siyosiy hazillar ko'pincha ochiq aytib bo'lmaydigan noroziliklarni bilvosita shaklda ifodalash imkonini beradi. Shu jihatdan, hazil ijtimoiy va siyosiy bosimlarni yumshatish vositasi sifatida namoyon bo'ladi[6.67b].

Siyosiy hazilning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini chuqur tahlil qilgan olimlardan yana biri Mihail Bahtin hisoblanadi. U o'zining karnaval nazariyasida kulgini ijtimoiy ierarxiyani vaqtincha buzuvchi kuch sifatida izohlaydi. Bakhtin nazarida, siyosiy latifalar orqali oddiy xalq hokimiyatni ramziy ravishda quyi baholaydi va shu orqali ijtimoiy tengsizlikka qarshi o'z munosabatini bildiradi[2. 105b].

Sotsiologik yondashuv doirasida Kristi Davis siyosiy hazillarni jamiyatdagi stereotiplar va ijtimoiy ziddiyatlar bilan bog'lab o'rganadi. U turli mamlakatlar misolida hazil mazmuni orqali mavjud siyosiy muammolar va ijtimoiy qarama-qarshiliklar qanday aks etishini ko'rsatib beradi. Bu yondashuv siyosiy latifalarni muayyan tarixiy va ijtimoiy kontekst bilan bog'liq holda tahlil qilish zarurligini ta'kidlaydi[5. 75b].

Hazilning kommunikativ xususiyatlarini tadqiq qilgan Jon C. Meyer esa siyosiy nutqda hazilning ikki tomonlama funksiyasini ajratib ko'rsatadi. Uning fikricha, hazil bir tomondan auditoriyani birlashtirsa, boshqa tomondan ayrim guruhlarini ajratib qo'yishi mumkin. Shu sababli siyosiy hazil nafaqat tanqidiy, balki strategik kommunikativ vosita ham hisoblanadi[8. 310-311b].

Zamonaviy media makonida siyosiy hazilning rolini Joffrey Baym keng o'rgangan. U siyosiy satira va ommaviy axborot vositalari o'rtasidagi aloqani tahlil qilib, hazil orqali jamoatchilik fikri shakllanishi va siyosiy ong rivojlanishini asoslab beradi. Ayniqsa, satirik dasturlar va kulgili chiqishlar siyosiy axborotni qabul qilishda muhim omilga aylanganini ko'rsatadi[3. 45b].

Semiotik yondashuv vakili Yuri Lotman esa siyosiy latifalarni murakkab belgilar tizimi sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, bunday latifalarda ikki qatlamli ma'no mavjud bo'lib, yuzaki kulgi ortida chuqur siyosiy mazmun yashiringan bo'ladi. Bu esa ularni "ikkilamchi kodlangan matn" sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi[7.204b].

Postsovet makonidagi siyosiy hazillarni o'rgangan Aleksey Yurchak esa hazilni tizimga moslashish va uni yashirin tanqid qilish vositasi sifatida baholaydi. Unga ko'ra, siyosiy latifalar nafaqat qarshilik shakli, balki mavjud tuzum bilan yashash

strategiyasining bir qismi hamdir[11. 6b].

O‘zbek folklorshunosligida ham hazil va latifalarning ijtimoiy mazmuni muayyan darajada tadqiq etilgan. Jumladan, To‘ra Mirzayev va Mamatqul Jo‘rayev kabi olimlar o‘zbek latifalarida xalqning dunyoqarashi, ijtimoiy munosabatlari va tanqidiy ruh aks etishini ko‘rsatib berganlar. Ularning tadqiqotlarida latifalarning nafaqat kulgi vositasi, balki muhim ijtimoiy axborot tashuvchi ekaniga alohida e‘tibor qaratiladi.

Siyosiy latifa bu hokimiyat, siyosiy tizim yoki davlat boshqaruvi bilan bog‘liq vaziyatlarni kulgi orqali tanqid qiluvchi qisqa hajmli matndir. Bunday latifalarda bevosita tanqid qilish o‘rniga kinoya, istehzo va ramziy ifodalar qo‘llaniladi. Bu esa ularni xavfsiz va ommaviy qabul qilinadigan shaklga keltiradi.

O‘zbek latifalarida siyosiy mazmun ko‘pincha yashirin tarzda ifodalanadi. Chunki tarixan ochiq tanqid qilish imkoniyati cheklangan bo‘lgan. Shuning uchun xalq o‘z fikrini latifa orqali, bilvosita yetkazgan. Siyosiy muammolar aks etgan asosiy mavzular quyidagilardan iborat:

1. Adolatsizlik

Jamiyatdagi tabaqalanish, ya‘ni boylik, obro‘, mansab va boshqalarga ko‘ra munosabatlarning shakllanishi tanqid ostiga olinadi:

Podsho bir marosimda atoqli odamlarga to‘n kiygizdi va Afandini masxara qilish uchun unga eshakning to‘qimini berdi. A‘yonlar qatori Afandi ham podshoni duo qilib, minnatdorchilik bildirdi, so‘ng bunday dedi:

- Sizlarga shohim odamlar kiyadigan to‘n berdilar, menga esa, shohona lutf-karamlar qilib, o‘z kiyimlarini yechib berdilar.

2. Rahbar va xalq o‘rtasidagi masofa

Ba‘zi latifalarda rahbarlarning oddiy xalq muammolaridan uzoqligi, ularning real hayotni tushunmasligi istehzo bilan tasvirlanadi. Bu orqali boshqaruv tizimidagi uzilishlar ko‘rsatib beriladi:

Podsho kechasi yo‘lda ketayotgan edi, Afandiga duch kelib qoldi. Uni masxaralamoqchi bo‘lib:

- Iya, Afandi, sizmisiz? Qorong‘ida men sizni it-mikin debman! - dedi.

Afandi podshoga ta‘zim qilgani holda, javob berdi:

- Kechirasiz, shohim, siz ekansizu korong‘ida men sizni bilmay odammikin debman!

3. So‘z erkinligi va senzura

Latifalar ko‘pincha ochiq gapirib bo‘lmaydigan fikrlarni ifodalash vositasi bo‘lib xizmat qilgan. Shu sababli ular senzura sharoitida ham xalq fikrini yashirin tarzda yetkazish imkonini bergan:

Bir podshoh she‘r yozib saroy ahliga o‘qib beribdi. Hamma maqtabdi. Faqat Afandi

jim turganmish. Podshoh:

- *Sen nima deysan?, - desa Afandi:*
- *Bunaqa rasvo she'rni eshitmaganman, - debdi.*

Podshohni jahli chiqib, zindonga tashlabdi. Bir haftadan keyin Afandini shohni yoniga olib borishibti. Podsho yangi she'rni o'qib berib, - Qalay chiqibdi?, - desa, Afandi indamasdan o'girilib ketayotganmish.

Podshoh:

- *Qayoqqa?, - desa, Afandi:*
- *Zindon qayerda edi, - dermish.*

4. Xasislik va ziqnalik

Ko'plab uchraydigan latifalarda boylar yoki podsholarning xasisligi e'tirof etiladi. Ular to'qima obrazlar yordamida tanqid qilinadi:

Podsho bir kuni iyib ketib, Afandidan so'radi:

Afandi, bugun vaqtim chog', senga biror narsa sovg'a qilgim kelyapti. Nima bersam ekan, a?

- *Ximmatni o'zlariga bersin, shohim, - dedi Afandi, - qanday narsa bersangiz ham menga shahar bergandek bo'lasiz.*

- *Yaxshi, - dedi podsho, - men sanayman, sen ma'qul bo'lganini o'zing tanla: yuz tilla pul, to'pichoq ot, bir suruv qo'y, yaxshi bog'. Qaysi biri ma'qul?*

- *Agar ulug' shohim iltifot qilsalar, yuz tillani cho'ntagimga solib, otga minib, bir suruv bo'rdoqi qo'yni boqqa haydab kirib borsam. Sizning oliy ximmat Xotamtoyligingizga butun shahar qoyil qolar edi - dermish.*

- *Ishtahang karnayku, bordi-yu, hech narsa bermasamchi?*

- *Nima ham derdim, - ma'yus javob berdi Afandi, - unda o'zingizning podsho ekanligingizni isbot qilgan bo'lasiz.*

O'zbek siyosiy latifalarida kinoya, istehzo, ya'ni satira, paradoks vas hu kabi badiiy vositalar keng qo'llaniladi:

Kinoya aytilgan gapning asl ma'nosi yashirin bo'ladi, Istehzoda (satira) esa, jamiyatdagi kamchiliklarni kulgi orqali fosh etiladi, paradoks mantiqan zid vaziyatlar orqali haqiqatni ochib beriladi.

Xulosa

O'zbek latifalarida siyosiy muammolarga oid elementlar xalqning ijtimoiy ongini, siyosiy qarashlarini va mavjud tizimga bo'lgan munosabatini aks ettiradi. Ular oddiy kulgi vositasi bo'lish bilan birga, muhim tanqidiy va kommunikativ vazifani ham bajaradi. Shu jihatdan, latifalarni o'rganish nafaqat folklorshunoslik, balki siyosatshunoslik va ijtimoiy tadqiqotlar uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Averintsev Sergei S.S. *Poetika rannevizantiyskoy literatury*. – Moskva: Nauka, 1977. – 320 b.
2. Bakhtin Mikhail M.M. *Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaya kultura srednevekovya i Renessansa*. – Moskva: Khudozhestvennaya literatura, 1965. – 543 b.
3. Baym Geoffrey G. *From Cronkite to Colbert: The Evolution of Broadcast News*. – Oxford: Oxford University Press, 2010. – 256 p.
4. Critchley Simon S. *On Humour*. – London: Routledge, 2002. – 112 p.
5. Davies Christie C. *Jokes and Their Relation to Society*. – Berlin: Mouton de Gruyter, 1998. – 264 p.
6. Freud Sigmund S. *Jokes and Their Relation to the Unconscious*. – London: Penguin Books, 2002. – 256 p.
7. Lotman Yuri Yu.M. *Semiosfera*. – Sankt-Peterburg: Iskusstvo-SPB, 2000. – 704 b.
8. Meyer John C. J.C. Meyer. Humor as a Double-Edged Sword: Four Functions of Humor in Communication // *Communication Theory*. – 2000. – Vol. 10(3). – P. 310–331.
9. Mirzayev To‘ra T. *O‘zbek xalq og‘zaki ijodi*. – Toshkent: Fan, 1990. – 256 b.
10. Jo‘rayev Mamatqul M. *O‘zbek folklori asoslari*. – Toshkent: Fan, 2004. – 320 b.
11. Yurchak Alexei A. *Everything Was Forever, Until It Was No More: The Last Soviet Generation*. – Princeton: Princeton University Press, 2006. – 352 p.